

Izv. prof. dr. sc. Tomislav Karlović
Katedra za rimsko pravo
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Akademska godina 2019./2020.

POSTKLASIČNO PRAVO I JUSTINIJANOVA KODIFIKACIJA

235. – 565.g.

RAZDOBLJE POSTKLASIČNOG PRAVA

235. – 565.

IZVORI PRAVA

1. Carske konstitucije (leges)
 - a) *Edicta* (općenite obvezne naredbe za građane i magistrate)
 - b) *Decreta* (usmene sudske rješidbe pred carskim sudom)
 - c) *Rescripta* (pismene rješidbe i odgovori na postavljena pitanja i molbe) – *epistula* i *libelli (subscriptio)*
 - d) *Mandata* (upute različitim carskim činovnicima i namjesnicima provincija u pogledu vršenja službe)

2. Pravničko pravo iz klasičnog razdoblja (*ius*)

- Iz tog razdoblja poznati samo: *Aurelius Arcadius Charisius* i *Hermogenianus*
- 426.g.n.e. Lex citationis: *Papinianus*, *Paulus*, *Ulpianus*, *Modestinus* i *Gaius*

Pravne zbirke i kodifikacije

Zbirke
konstitucija
(*leges*)

Barbarske
kodifikacije
rimskog prava

Zbirke *ius i
leges*

PRAVNE ZBIRKE I KODIFIKACIJE

1. Zbirke carskih konstitucija (*leges*)
 - a) *Codex Gregorianus* (konstitucije od Hadrijana do Dioklecijana; 15 knjiga) - 291.g.n.e.
 - b) *Codex Hermogenianus* (dodatak prvome, oba privatne zbirke; 69 titula – 120 konstitucija) - 295.g.n.e
 - c) *Codex Theodosianus* (službena zbirka carskih konstitucija, od Konstantina nadalje; 16 knjiga) - 438.g.n.e.

2. Zbirke *ius i leges*

- a) *Fragmenta Vaticana* (obuhvaća fragmente Papinijanovih, Ulpijanovih i Paulovih djela te konstitucije iz Gregorijanova i Hermogenijanova kodeksa)
- b) *Collatio legum Mosaicorum et Romanorum* (usporedba Mojsijevog zakonodavstva i rimskog prava)
- c) **Sirsko-rimska pravna knjiga**

3. Barbarske kodifikacije rimskog prava

- prema načelu personaliteta – svaka skupina (pleme) ima pravila koja se primjenjuju samo na njega
- *Lex Romana Visigothorum* (kompilacija Alarika II. za rimske podanike zapadnogotske vlasti; obuhvaća dijelove sva 3 kodeksa, dijelove Gajevih Institucija i Paulovih Sentencija) - 506.g.n.e.
- *Lex Romana Burgondionum* (dijelovi sva 3 kodeksa, postteodozijanske novele, Paulove Sentencije i vjerovatno jedno Gajevo djelo) - KRAJ 5.st.
- *Edictum Theoderici* (sadržajem sličan burgundskom zakoniku, posebnost jer vrijedio i za Rimljane i za Gote)- KRAJ 5.st.

CORPUS IURIS CIVILIS

- 4 pravne zbirke:
- a) *Codex Iustinianus*
- b) *Digesta (Pandectae)*
- c) *Institutiones*
- d) *Codex repetitae praelectionis*
- posebno *Novellae* – iako izvorno nisu dio Justinijanovog zakonika, već ih čine Justinijanove konstitucije, obuhvaćene zajedničkim imenom *Corpus iuris civilis*
- sve zbirke su bile jednake pravne snage

A) *CODEX IUSTINIANUS*

- zbirka carskih konstitucija (*leges*)
- prema Justinijanovoj uputi u jedinstvenu zbirku sakupljena i usklađena građa svih dotadašnjih kodeksa i novela, bez zastarjelih i suvišnih konstitucija
- stupio na snagu 16. travnja 529.g.
- nije sačuvan

B) *DIGESTA SEU PANDECTAE*

- zbirka pravničkog prava (*ius*)
- stupila na snagu 30. prosinca 533.g.
- najveći i najvažniji dio Justinijanove kodifikacije
- sadrži odlomke iz djela pojedinih pravnika –
 - a) uglavnom klasičnih (34 od ukupno 39 pravnika - najzastupljeniji *Ulpianus* s 1/3 fragmenata te *Paulus* s 1/6)
 - b) 3 pretklasična pravnika (*Q. M. Scaevola*, *Alfenus Varus* i *C. Aquilius Gallus*)
 - c) 2 postklasična pravnika (*Hermogenianus* i *Charisius*)

- Digesta se dijele na 50 knjiga
- sve knjige osim 30.,31.,32. se dijele na titule s odgovarajućim naslovima (*rubricae*)
- tituli se dijele na odlomke (*fragmenta*) iz djela pojedinih pravnika
- veći odlomci se dijele na uvod (*principium*) i paragrafe
- u inskripciji svakog fragmenta navedeno je ime pravnika i naslov djela iz kojeg je uzet

- ukupno 432 titula s 9142 odlomaka

- raspored fragmenata unutar titula
- Bluhme 1818.g. - teorija o redoslijedu po masama
- a) sabinska masa – fragmenti iz djela o civilnom pravu, komentari Sabinovog sustava civilnog prava (*Libri ad Sabinum*)
- b) ediktalna masa – fragmenti o honorarnom pravu, na čelu stoje komentari edikta (*Libri ad Edictum*)
- c) papinijanska masa – fragmenti iz praktične književnosti, na čelu često Papinijanova *Responsa* i *Quaestiones*
- d) postpapinijanska masa ili *appendix* – ponekad dodatak

- sačuvani rukopis *Digesta Florentina* iz druge pol 7.st.

PRIMJERI ČITANJA DIGESTA

- D. 24, 1, 32, 27 (*Ulpianus libro 33 ad Sabinum*) - Digesta, 24. knjiga, prvi titul, 32. fragment, 27 paragraf; fragment preuzet iz Ulpijanove 33. knjige komentara Sabinovog sustava civilnog prava - sabinska masa (civilno pravo)
- D. 3, 4, 6 pr. (*Ulpianus libro nono ad edictum*) – Digesta, treća knjiga, četvrti titul, šesti fragment, uvod ili *principium*; fragment preuzet iz Ulpijanove devete knjige komentara pretorskog edikta – ediktalna masa (pretorsko pravo)
- D. 48, 5, 39, 8 (*Papinianus libro 36 Quaestionum*) - Digesta, 48. knjiga, peti titul, 39. fragment, 8. paragraf; fragment preuzet iz Papinijanove 36. knjige Pitanja (*Quaestiones*) - papinijanska masa (klasično pravo)

C) *INSTITUTIONES*

- priručnik rimskog prava za početnike
- stupile na snagu 30. prosinca 533.g.
- po uzoru na Gajeve Institucije preuzet trodjelni sustav (*res, personae, actiones*)
- podjela na 4 knjige, dalje na 98 titula, a veći tituli na paragrafe
- ostale sačuvane u mnogim rukopisima

D) *CODEX REPETITAE PRAELECTIONIS*

- reformirani *Codex Iustinianus* uz dodavanje novih pedeset Justinijanovih konstitucija (uglavnom donošene radi rješavanja protuslovlja u Digestama)
- stupio na snagu 29. prosinca 534.g. i time završen rad na Justinijanovoj kodifikaciji
- dijeli se na 12 knjiga, one na titule, tituli na konstitucije (poredane kronološki od Hadrijana do Justinijana)
- u inskripciji konstitucije navode tko ih izdao i kada

- sačuvan, iako slabije od *Digesta*
- Primjer čitanja: C. 5, 16,6 (Imperator Alexander Severus) – *Codex Iustinianus Repetitae Praelectionis*, peta knjiga, 16. titul, šesta konstitucija; konstitucija koju je izdao car Aleksandar Sever

NOVELLAE

- ▶ Justinijanove konstitucije izdane po završetku drugog kodeksa
- ▶ rezultat Justinijanove odluke da samo on može davati objašnjenja, dopunjavati i tumačiti svoju kodifikaciju
- ▶ nema službene zbirke, konstitucije sačuvane samo u privatnim zbirkama – najpoznatije *Epitome Iuliani* i *Authenticum* (nastale za vrijeme Justinijana)

INTERPOLACIJE

- ▶ svjesne i namjerne preinake, intervencije u kompilaciju preuzetih tekstova koje su činili Justinijanovi kompilatori radi međusobnog usklađivanja te prilagođavanja suvremenim prilikama i potrebama
- ▶ otkrivanjem i proučavanjem interpolacija počinje se baviti francuska škola elegantne jurisprudencije 16.stoljeća – Antoine Favre i *Cuiacius*
- ▶ primjer – *causa traditionis* (*Ulpianus* i *Salvius Iulianus*)

**BIZANTSKE KODIFIKACIJE
RIMSKOG PRAVA NAKON
JUSTINIJANA**

6. I 7. ST - MEĐUPERIOD

- *indices* – sadržaji, pregledi sadržaja dijelova Justinijanove kodifikacije (pr. *Indices Digesta* što su ih napisali beritski profesori *Doroteus*, *Cyrillus* i *Stephanus*)
- komentari, grčke parafraze i komentirajuće bilješke (*sholije*) uz dijelove Justinijanove kodifikacije – najčešće pravili profesori prava (pr. carigradski profesor *Theophilus* napravio grčku parafrazu *Institucija*)

8. I 9. ST. – PRVE KODIFIKACIJE BIZANTA

- usklađivanje Justinijanove kodifikacije s postojećim stanjem – odstupanja u skladu s novim uređenjem
- *Ekloga* cara Leona III. Izaurijskog iz 740.g.n.e. – donosi veća odstupanja od CIC-a, posebno barbarizacija kaznenopravnih odredaba
- *Proheiron* cara Bazilija I. Makedonskog između 870.-879.g.n.e. – zamjenjuje *Eklogu*, kratki priručnik iz Justinijanove kodifikacije – povratak rimskom pravu; objavljuje i prošireno izdanje - *Epanogoga*

- *Basilika nomina* (Bazilike) cara Leona IV. Mudrog 892.g.n.e. – jedinstveni grčki zbornik, najvažnija bizantska kodifikacija
- 60 knjiga, tituli, poglavlja, paragrafi
- temeljen na grčkim parafrazama dijelova Justinijanove kodifikacije iz 6. i 7.st.
- materija pojedinog pravnog odnosa obrađena zajedno - preglednost
- nije sačuvan jedan kompletan rukopis, već više djelomičnih
- *Heksabiblos* solunskog suca Konstantina Harmenopulusa 1345.g. sređuje sve pozitivno pravo (Bazilike i novele nakon njih) – vrijedio do 1946. u Grčkoj

HVALA NA POZORNOSTI!

- Pitanja za razmišljanje:
- 1. Objasnite razloge donošenja Lex citationis. U kojoj se mjeri oni podudaraju s onima za Codex Theodosianus?
- 2. Što je načelo personaliteta u pravu i kako je ono utjecalo na razvoj prava nakon 476.g? Je li ono postojalo u Rimu i prije? Kada se može reći da je ono bilo napušteno u korist načela teritorijalnog važenja prava u Rimu (u periodu prije 476.)?
- 3. Kako su Justinijanovi kodifikatori uspjeli u pripremi Digesta u vrlo kratkom vremenu? U kojoj mjeri su zbirke ius i leges indikativne glede značenja određenih pravnika koji su i najzastupljeniji u Digestama?
- 4. Na koji način razlika u opsegu (veličini) Digesta i Kodeksa reflektira razvijenost i značenje određenih izvora prava u klasičnom i postklasičnom periodu?

